

KOMISJA
EUROPEJSKA

Strasburg, dnia 17.4.2018r.
COM(2018) 450 final

ANNEXES 1 to 2

ZAŁĄCZNIKI

do

KOMUNIKATU KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW

Komunikat w sprawie polityki rozszerzenia UE w 2018 r.

{SWD(2018) 150 final} - {SWD(2018) 151 final} - {SWD(2018) 152 final} -
{SWD(2018) 153 final} - {SWD(2018) 154 final} - {SWD(2018) 155 final} -
{SWD(2018) 156 final}

Załącznik 1 – Podsumowanie ustaleń zawartych w sprawozdaniach

Turcja

Nadal obowiązuje **stan wyjątkowy** ogłoszony w następstwie próby zamachu stanu, która miała miejsce 15 lipca 2016 r. Został on wprowadzony w celu rozbicia ruchu Gülena, który władze tureckie określiły jako organizację terrorystyczną odpowiedzialną za próbę zamachu, jak również w celu walki z terroryzmem w związku z powtarzającymi się atakami w Turcji.

UE zdecydowanie i bezzwłocznie potępiła próbę zamachu stanu, przypomniła o swoim pełnym poparciu dla instytucji demokratycznych w tym kraju oraz uznała uzasadnioną potrzebę podjęcia szybkich i proporcjonalnych działań przez Turcję w obliczu tak poważnego zagrożenia. Jednak szeroki zakres, zbiorowy charakter i nieproporcjonalność środków wprowadzonych w ramach stanu wyjątkowego po próbie zamachu, takich jak powszechne grupowe zwolnienia, aresztowania i zatrzymania, nadal budzą poważne zaniepokojenie. Turcja powinna bezzwłocznie znieść stan wyjątkowy.

31 dekretów przyjętych do tej pory w ramach stanu wyjątkowego wykazuje poważne niedociągnięcia. Nie poddano ich należytej i skutecznej kontroli parlamentarnej. W związku z tym przez długi czas nie były one również poddane kontroli sądowej i żaden z nich nie był jeszcze przedmiotem orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. Wspomniane dekrety nadzwyczajnie ograniczyły w znacznym stopniu niektóre prawa obywatelskie i polityczne, m.in. wolność słowa, wolność zgromadzeń i prawa procesowe. Za ich pomocą wprowadzono również zmiany w ważnych aktach prawnych, które będą obowiązywać również po zniesieniu stanu wyjątkowego.

Od czasu wprowadzenia stanu wyjątkowego zatrzymano ponad 150 tys. i aresztowano 78 tys. osób. Zwolniono również 110 tys. urzędników służby cywilnej, z których, według informacji przekazanych przez tureckie władze, około 40 tys. powróciło do pracy, z czego 3,6 tys. na mocy dekretu.

Komisja odwoławcza stanu wyjątkowego rozpoczęła już działalność i otrzymała łącznie około 107 tys. odwołań. Pierwsze decyzje podjęła dopiero w grudniu 2017 r. i dotychczas przychyliła się do roszczeń jedynie niewielkiej liczby wnioskodawców. Podejmowane przez nią decyzje podlegają kontroli sądowej. Komisja musi jednak przekształcić się w skuteczny i działający zgodnie z zasadą przejrzystości podmiot zapewniający możliwość odwołania osobom, których prawa zostały niesprawiedliwie naruszone w wyniku środków wprowadzonych w ramach stanu wyjątkowego.

Zdolność Turcji do zapewnienia skutecznego krajowego środka odwoławczego w rozumieniu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka została jeszcze bardziej osłabiona w wyniku szeregu niefortunnych precedensów. W jednym przypadku sąd niższej instancji odmówił wykonania orzeczenia wydanego przez Trybunał Konstytucyjny w odniesieniu do szandarowej sprawy, uwzględnił dopiero jego kolejne orzeczenie dotyczące jednego z pozwanych. Szereg orzeczeń sądowych korzystnych dla niektórych pozwanych, m.in. znanych obrońców praw człowieka, zostało szybko unieważnionych przez inny lub nawet ten sam sąd, w niektórych przypadkach w następstwie uwag ze strony władzy wykonawczej.

Turcja nadal nie zastosowała się do kluczowych zaleceń wydanych przez Radę Europy i jej organy. Wszelkie zarzuty dotyczące domniemanych nadużyć powinny być formułowane w ramach przejrzystych postępowań i na podstawie indywidualnej oceny. Odpowiedzialność karna pojedynczych osób może być ustalana wyłącznie przy pełnym poszanowaniu podziału władz, całkowitej niezawisłości sądownictwa i prawa każdego człowieka do rzetelnego procesu sądowego. Turcja powinna bezzwłocznie znieść stan wyjątkowy.

W kwietniu 2017 r. Turcja przeprowadziła referendum, w wyniku którego jedynie niewielką przewagą głosów przyjęto zmiany w konstytucji wprowadzające system prezydencki. Zmiany te Komisja Wenecka oceniła jako charakteryzujące się brakiem odpowiednich mechanizmów kontroli i równowagi oraz zagrażające rozdziałowi władzy wykonawczej i sądowniczej. Samo referendum wzbudziło poważne zaniepokojenie ze względu na ogólny negatywny wpływ stanu wyjątkowego, nierówne warunki działania obu stron kampanii referendalnej oraz niewystarczające gwarancje uczciwości tego procesu.

W ramach stanu wyjątkowego ograniczono kluczowe funkcje prawodawcze Parlamentu, rząd uciekł się bowiem do stosowania dekretów nadzwyczajnych z mocą ustawy, aby regulować kwestie wymagające zastosowania zwykłej procedury ustawodawczej. Z powodu coraz silniejszych tarć politycznych w kraju skurczyła się przestrzeń dialogu parlamentarnego między poszczególnymi partiami politycznymi. W następstwie jednorazowego uchylecia immunitetów parlamentarnych w maju 2016 r. aresztowano wielu polityków opozycyjnej partii HDP, a dziesięciu spośród nich pozbawiono mandatów.

Prezydent zyskał większą kontrolę nad władzą wykonawczą w wyniku przekazania mu szeregu uprawnień na mocy dekretów nadzwyczajnych. Mianowanie powierników, którzy zastąpili urzędników samorządowych i wybranych przedstawicieli, poważnie osłabiło demokrację lokalną.

Pod rosnącą presją znalazło się również społeczeństwo obywatelskie: aresztowano wielu aktywistów, m.in. obrońców praw człowieka, często też zakazywano demonstracji oraz innego rodzaju zgromadzeń, co szybko doprowadziło do skurczenia się przestrzeni wolności i praw podstawowych. W wyniku wprowadzenia stanu wyjątkowego zawieszono działalność wielu organizacji broniących praw człowieka, nie zapewniono też jak dotąd skutecznego środka prawnego w odniesieniu do przeprowadzonych konfiskat.

Rząd gruntownie zmienił ramy prawne regulujące stosunki cywilno-wojskowe oraz zwiększył uprawnienia władzy wykonawczej nad wojskiem, wzmacniając tym samym kontrolę cywilną. W ramach nowelizacji konstytucji zniesiono w praktyce wysokie trybunały wojskowe. Nadal niewystarczająca jest rozliczalność wojska i służb wywiadowczych przed Parlamentem.

Sytuacja w południowo-wschodniej części kraju wciąż stanowi jedno z najpoważniejszych wyzwań dla Turcji. Zła sytuacja w zakresie bezpieczeństwa przeniosła się częściowo na obszary wiejskie. Zasadniczy wpływ na sytuację w regionie miało zobowiązanie rządu do kontynuowania operacji bezpieczeństwa skierowanych przeciwko powtarzającym się aktom przemocy ze strony Partii Pracujących Kurdystanu (PKK), która figuruje w unijnym wykazie osób, grup i podmiotów uczestniczących w aktach terrorystycznych. Rząd ma wprawdzie uzasadnione prawo do zwalczania terroryzmu, musi jednak zapewnić, by podejmowane działania były zgodne z zasadą praworządności, prawami podstawowymi i podstawowymi wolnościami. Działania służące zwalczaniu terroryzmu muszą być proporcjonalne. Dzięki rządowemu planowi inwestycyjnemu na rzecz odbudowy zniszczonych terenów na południowym wschodzie kraju powstają tysiące budynków mieszkalnych. Jedynie niewielka liczba osób wewnętrznie przesiedlonych otrzymała jednak jakiegokolwiek rekompensaty. Nie odnotowano żadnych postępów w zakresie wznowienia wiarygodnego procesu politycznego koniecznego do osiągnięcia pokojowego i trwałego rozwiązania.

Turcja jest w umiarkowanym stopniu przygotowana do przeprowadzenia reformy **administracji publicznej**, która zakładałaby zdecydowane zobowiązanie do większego otwarcia na kontakt z obywatelami oraz do korzystania z administracji elektronicznej. Odnotowano jednak poważne pogorszenie sytuacji w obszarze służby publicznej, zarządzania zasobami ludzkimi oraz rozliczalności administracji w odniesieniu do prawa dostępu do sądu

administracyjnego i prawa do uzyskania odszkodowania. Należy zapewnić przejrzysty i skuteczny środek odwoławczy w odniesieniu do zwolnień na dużą skalę.

Przygotowania w zakresie **systemu sądowego** są na wczesnym etapie. W minionym roku nastąpiło dalsze poważne pogorszenie sytuacji w tym obszarze, szczególnie pod względem niezależności sądów. W życie weszły poprawki do konstytucji dotyczące Rady Sędziów i Prokuratorów, które w dalszym stopniu osłabiły jej niezależność od władzy wykonawczej. Rada ta nadal angażowała się w zakrojone na szeroką skalę działania skutkujące zawieszaniem i przenoszeniem sędziów i prokuratorów. Nie podjęto żadnych wysiłków, aby usunąć zastrzeżenia dotyczące braku obiektywnych, merytorycznych, jednolitych i z góry określonych kryteriów naboru i awansowania sędziów i prokuratorów.

Kraj wykazuje pewien poziom przygotowania w zakresie **walki z korupcją**, w której to jednak dziedzinie nie poczynił żadnych postępów. Ramy prawne i instytucjonalne wymagają dalszego dostosowania do norm międzynarodowych i w dalszym ciągu umożliwiają organom wykonawczym wywieranie bezprawnych nacisków na prowadzenie dochodzeń i ściganie przestępstw w przypadku spraw dotyczących korupcji na wysokim szczeblu. Osiągnięcia Turcji w zakresie prowadzenia dochodzeń, ścigania przestępstw oraz wydawania wyroków skazujących w sprawach dotyczących korupcji, szczególnie korupcji na wysokim szczeblu, są niewielkie. Nie odnotowano postępów w zakresie zwiększenia rozliczalności i przejrzystości funkcjonowania instytucji publicznych. Zdecydowane zwalczanie korupcji wymaga szerokiego konsensusu politycznego między poszczególnymi partiami oraz silnej woli politycznej. Turcja musi wprowadzić w życie niemal wszystkie zalecenia Grupy Państw Przeciwko Korupcji przy Radzie Europy, do których się nadal nie zastosowała. Korupcja jest rozpowszechniona w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem. Powszechne jest też odczucie obecności korupcji w państwie.

Turcja osiągnęła pewien stopień przygotowania w obszarze **walki z przestępczością zorganizowaną** i poczyniła pewne postępy w postaci przyjęcia nowej strategii i poprawy zdolności instytucjonalnych w tym zakresie. Turcja musi poprawić swoje przepisy dotyczące cyberprzestępczości, konfiskaty mienia oraz ochrony świadków. Posiada przepisy dotyczące ochrony danych, ale nie dostosowała ich jeszcze do norm europejskich. Zbyt rzadko prowadzone są dochodzenia finansowe. Zapobiegawcze zamrożenie aktywów jest rzadko stosowane, a wartość konfiskowanego majątku – niewielka. W ramach walki z terroryzmem obowiązują kompleksowe ramy prawne dotyczące finansowania terroryzmu. Zarówno przepisy prawa karnego, jak i ustawodawstwo dotyczące walki z terrorem należy dostosować do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Zasada proporcjonalności musi być przestrzegana w praktyce.

Turcja poczyniła należyte postępy w dziedzinie **migracji i azylu** i nadal angażowała się we wdrażanie oświadczenia UE–Turcja z marca 2016 r. w odniesieniu do skutecznego zarządzania przepływami migracyjnymi wzdłuż szlaku wschodniośroziemnomorskiego. Jeśli chodzi o wdrożenie planu działania dotyczącego liberalizacji reżimu wizowego, na początku lutego Turcja przedłożyła Komisji Europejskiej plan pracy, w którym wskazała, w jaki sposób zamierza spełnić siedem zaległych kryteriów związanych z liberalizacją tego reżimu. Komisja ocenia obecnie propozycje Turcji i przewiduje z nią dalsze konsultacje.

Tureckie ramy prawne przewidują ogólne gwarancje dotyczące przestrzegania **praw człowieka i praw podstawowych**, które zostały jednak zakwestionowane i osłabione w wyniku przyjęcia szeregu dekrétów nadzwyczajnych. Nadal obserwowano mocno pogarszającą się sytuację w zakresie **wolności słowa**, a więc w obszarze, w którym Turcja znajduje się na wczesnym etapie przygotowań. Wbrew zasadzie proporcjonalności zakres działań podjętych w okresie obowiązywania stanu wyjątkowego został z czasem rozszerzony,

mimo wielu krytycznych głosów, jakie podniosły się m.in. w mediach i w środowisku akademickim. Sprawy karne przeciwko dziennikarzom (ponad 150 pozostaje w areszcie), obrońcom praw człowieka, pisarzom i użytkownikom mediów społecznościowych, cofnięcie akredytacji prasowych, zamknięcie wielu ośrodków medialnych czy wreszcie wyznaczenie przez rząd powierników do zarządzania tymi ośrodkami budzą poważne zastrzeżenia i są głównie wynikiem selektywnego i arbitralnego stosowania prawa, w szczególności przepisów dotyczących bezpieczeństwa narodowego i walki z terroryzmem. Przepisy dotyczące internetu oraz ogólne ramy prawne nadal umożliwiają władzy wykonawczej zbyt częste blokowanie treści internetowych bez nakazu sądowego na podstawie niesłusznych powodów. Znacznemu pogorszeniu uległa też sytuacja w obszarach takich jak wolność zgromadzeń, wolność zrzeszania się, prawa procesowe oraz prawo własności. Wolność zgromadzeń nadal jest nadmiernie ograniczana, zarówno w prawie, jak i w praktyce. Środki przyjęte w ramach stanu wyjątkowego doprowadziły także do usunięcia zasadniczych zabezpieczeń chroniących zatrzymanych przed nadużyciami, co zwiększa ryzyko bezkarności podczas gdy wzrosła liczba doniesień o naruszeniu zakazu stosowania tortur i brutalnego traktowania. Na mocy dekretów nadzwyczajnych wprowadzono dodatkowe ograniczenia praw procesowych, w tym prawa do obrony. Egzekwowanie praw jest utrudnione z powodu fragmentacji i ograniczonych kompetencji instytucji publicznych odpowiedzialnych za prawa człowieka i podstawowe wolności oraz z powodu osłabienia niezależnego charakteru sądownictwa. Skrajne ubóstwo oraz brak podstawowych artykułów są nadal powszechne wśród gospodarstw domowych tureckich Romów. Prawa grup szczególnie wrażliwych i osób należących do mniejszości powinny być należycie chronione. Przemoc ze względu na płeć, dyskryminacja, mowa nienawiści skierowana przeciwko mniejszościom, przestępstwa z nienawiści i pogwałcenia praw człowieka w przypadku lesbijek, gejów, osób biseksualnych, transpłciowych i interseksualnych nadal budzą poważne zastrzeżenia.

Turcja wyraziła poparcie dla rozmów w sprawie rozwiązania kwestii cypryjskiej, toczących się między przywódcami obu społeczności, oraz dla starań Sekretarza Generalnego ONZ i jego specjalnego doradcy. Zwołane w styczniu 2017 r. w Genewie oraz w lipcu 2017 r. w Crans-Montanie konferencje dotyczące tej kwestii nie doprowadziły do zawarcia porozumienia. Turcja nadal nie wywiązała się z obowiązku pełnego, niedyskryminującego wdrożenia protokołu dodatkowego do układu o stowarzyszeniu, nie usunęła również wszystkich przeszkód dla swobodnego przepływu towarów, w tym ograniczeń dla bezpośrednich połączeń transportowych z Cyprzem. Nie odnotowano żadnych postępów w normalizacji stosunków dwustronnych z Republiką Cypryjską. Konkluzje dotyczące Turcji, przyjęte przez Radę Unii Europejskiej i zatwierdzone przez Radę Europejską w grudniu 2006 r., pozostają w mocy. Stwierdzono w nich, że negocjacje w sprawie ośmiu rozdziałów¹ powiązanych z tureckimi restrykcjami wobec Republiki Cypryjskiej nie zostaną rozpoczęte i że żaden rozdział nie zostanie tymczasowo zamknięty do momentu potwierdzenia przez Komisję, że Turcja w całości wprowadziła w życie protokół dodatkowy do układu o stowarzyszeniu.

Zacieśniono współpracę z Grecją i Bułgarią w dziedzinie migracji. Napięcia związane z sytuacją we wschodnim regionie Morza Śródziemnego i na Morzu Egejskim nie sprzyjały jednak relacjom dobrosąsiedzkim oraz osłabiły stabilność i bezpieczeństwo w regionie. Pogorszeniu uległy stosunki dwustronne z kilkoma państwami członkowskimi, czemu towarzyszyła czasem ofensywna retoryka, którą trudno zaakceptować. W marcu 2018 r. Rada Europejska zdecydowanie potępiła powtarzające się nielegalne działania Turcji we wschodnim regionie Morza Śródziemnego i na Morzu Egejskim oraz przypomniała

¹Swobodny przepływ towarów, prawo przedsiębiorczości i swoboda świadczenia usług, usługi finansowe, rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich, rybołówstwo, polityka transportowa, unia celna i stosunki zewnętrzne.

o zobowiązaniu Turcji do przestrzegania prawa międzynarodowego i poszanowania relacji dobrosąsiedzkich, a także do unormowania stosunków ze wszystkimi państwami członkowskimi UE. Rada Europejska wyraziła też głębokie zaniepokojenie przedłużającym się zatrzymaniem obywateli UE w Turcji, m.in. dwóch greckich żołnierzy, i zaapelowała o szybkie i pozytywne rozwiązanie tej kwestii w drodze dialogu z państwami członkowskimi.

Turcja musi jednoznacznie zobowiązać się do utrzymywania stosunków dobrosąsiedzkich, respektowania umów międzynarodowych oraz do pokojowego rozstrzygania sporów zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, zwracając się w razie potrzeby do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. W tym kontekście UE ponownie wyraziła poważne obawy i wezwała Turcję do unikania wszelkiego rodzaju gróźb lub działań skierowanych przeciwko państwom członkowskim oraz tarć bądź działań naruszających stosunki dobrosąsiedzkie i zagrażających pokojowemu rozwiązaniu sporów.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, gospodarka turecka jest dobrze rozwinięta i można ją uznać za funkcjonującą gospodarkę rynkową. Dzięki środkom stymulującym wprowadzonym przez rząd udało się ją wyprowadzić z recesji, którą można było zaobserwować w następstwie próby zamachu stanu z 2016 r., i osiągnąć silny wzrost w 2017 r. Wysokiemu wzrostowi gospodarczemu towarzyszą jednak znaczne zakłócenia równowagi makroekonomicznej. Deficyt obrotów bieżących jest nadal wysoki i wzrósł jeszcze pod koniec 2017 r., przez co kraj jest zależny od napływu kapitału oraz podatny na wstrząsy zewnętrzne. W 2017 r. wzrósł również wskaźnik inflacji, osiągając dwucyfrową wartość (11,1 %). Turecka lira nadal traciła na wartości, co budzi zastrzeżenia co do stopnia zaangażowania decydentów odpowiedzialnych za politykę pieniężną w wysiłki na rzecz zapewnienia stabilności cen. Gospodarkę turecką nadal charakteryzował wysoki udział gospodarki nieformalnej. W tej dziedzinie sytuacja zasadniczo się pogorszyła. Zwiększanie kontroli państwa w sferze gospodarczej oraz działania wymierzone w przedsiębiorstwa, przedsiębiorców oraz oponentów politycznych i prowadzoną przez nich działalność gospodarczą wpłynęła niekorzystnie na otoczenie biznesu.

Turcja poczyniła pewne postępy i osiągnęła zadowalający poziom przygotowania, jeśli chodzi o zdolność sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz UE. Turcja jest dobrze zintegrowana z rynkiem UE zarówno pod względem handlu, jak i inwestycji. Odnotowano pewne postępy w sektorze energii, zwłaszcza w odniesieniu do rynku gazu, a także w postaci zwiększenia wydatków na badania i rozwój. Wciąż jednak utrzymują się znaczące problemy dotyczące jakości kształcenia. Nie odnotowano żadnych postępów w zakresie zwiększenia przejrzystości pomocy państwa.

W odniesieniu do **zdolności do przyjęcia zobowiązań wynikających z członkostwa** Turcja kontynuowała dostosowywanie swoich przepisów do dorobku prawnego UE, choć tempo tych zmian było ograniczone. Odnotowano kolejne przypadki pogorszenia się sytuacji w odniesieniu do szeregu kluczowych aspektów w dziedzinie społeczeństwa informacyjnego, polityki społecznej i zatrudnienia, jak również stosunków zewnętrznych. Turcja poczyniła znaczne postępy w obszarach prawa spółek, sieci transeuropejskich oraz nauki i badań naukowych; osiągnęła także zadowalający poziom przygotowań w obszarach swobodnego przepływu towarów, prawa własności intelektualnej, usług finansowych, polityki wobec przedsiębiorstw i polityki przemysłowej, ochrony konsumentów i zdrowia, unii celnej i kontroli finansowej. Turcja jest w umiarkowanym stopniu przygotowana do przystąpienia w dziedzinie zamówień publicznych, jako że w dostosowaniu jej przepisów istnieją znaczące luki. Równie umiarkowany stopień przygotowania odnotowuje się w obszarze statystyk i polityki transportowej, gdzie potrzebne są dalsze istotne starania w szerokim zakresie. Turcja jest tylko w pewnym stopniu przygotowana w kwestiach środowiska i zmiany klimatu,

w których należy ustanowić i wdrożyć ambitniejszą i lepiej skoordynowaną politykę. We wszystkich obszarach należy poświęcić więcej uwagi kwestii egzekwowania przepisów, a w wielu obszarach osiągnięcie dostosowania przepisów do dorobku prawnego UE wymaga dalszych znaczących postępów.

Czarnogóra

Jeśli chodzi o **kryteria polityczne**, okres sprawozdawczy charakteryzował się niskim poziomem zaufania do ordynacji wyborczej i przedłużającym się bojkotem parlamentarnym ze strony całej opozycji, który utrzymuje się od wyborów parlamentarnych w październiku 2016 r. Wszystkie podmioty polityczne są odpowiedzialne za przywrócenie debaty politycznej w Parlamencie. Część opozycji powróciła na salę obrad w grudniu 2017 r., jednak to częściowe i wybiórcze zakończenie bojkotu nie przyniosło jeszcze poprawy dialogu parlamentarnego i kontroli parlamentarnej. Scena polityczna jest nadal rozdrobniona, spolaryzowana i charakteryzuje się brakiem dialogu politycznego, w szczególności w ramach instytucji demokratycznych.

Należy zwiększyć zdolności legislacyjne parlamentu oraz jego kontrolę nad władzą wykonawczą. Parlament nadal jedynie w ograniczonym stopniu stosuje się do ustaleń audytu przeprowadzonego przez państwowy organ kontroli. Brakuje też dyskusji i informacji na temat wdrażania głównych polityk i prawodawstwa. W grudniu 2017 r., bez przeprowadzenia odpowiednich konsultacji społecznych, Parlament przyjął szereg ustaw, które jedynie częściowo uwzględniały zalecenia Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka działającego w ramach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Należy rozważyć możliwość przeprowadzenia kompleksowej reformy ordynacji wyborczej. W okresie sprawozdawczym przeprowadzono osiem wyborów samorządowych. Wybory samorządowe odbywają się bowiem nie tego samego dnia w całym kraju, lecz w sposób sukcesywny. W związku z tym scena polityczna charakteryzuje się wysoce zindywidualizowanymi nastrojami wyborczymi, które długo się utrzymują. Z uwagi na wspomniany cykl wyborów ich obserwacja jest skomplikowana, w szczególności dla obserwatorów międzynarodowych, co powoduje, że zgłaszanych jest dużo nieprawidłowości, których nie można w sposób niezależny zweryfikować. Nie odnotowano żadnych postępów, jeśli chodzi o polityczne i sądowe działania następcze w związku ze sprzeniewierzeniem środków publicznych na cele polityczne partii, do jakiego miało dojść w 2012 r. („afery z ujawnionymi nagraniami”).

Jeżeli chodzi o sprawowanie rządów, konieczne jest zwiększenie przejrzystości, zaangażowania zainteresowanych stron oraz zdolności rządu do wdrażania reform. Spójność systemu kształtowania polityki powinna być zagwarantowana za pomocą koordynacji prac nad poszczególnymi strategiami politycznymi. Istnieją mechanizmy przeprowadzania przez rząd konsultacji z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, wymagają one jednak doprecyzowania zasad oraz rzeczywistego zainteresowania obu stron.

Czarnogóra jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem reformy **administracji publicznej**. Osiągnięto należyte postępy, w szczególności w postaci przyjęcia nowych przepisów dotyczących służby cywilnej, urzędników państwowych, jak również samorządu lokalnego, mających na celu wprowadzenie systemu rekrutacji opartej na kompetencjach w całej służbie cywilnej. Potrzebna jest jednak wciąż determinacja polityczna, aby skutecznie przeprowadzić odpolitycznienie służby cywilnej i zoptymalizować administrację państwową, jak również zapewnić skuteczną realizację reform oraz stabilne warunki ich finansowania.

System sądowy Czarnogóry jest w umiarkowanym stopniu przygotowany i poczyniono pewne postępy w tym zakresie. Ramy legislacyjne dotyczące sądownictwa mające na celu zwiększenie niezależności i profesjonalizmu nie zostały jeszcze w pełni wdrożone. Wzmocniono zdolności instytucjonalne.

Czarnogóra osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie **walki z korupcją**. Pomimo pewnych postępów w walce z tym zjawiskiem w wielu dziedzinach jest ono powszechne i nadal daje powody do niepokoju. Poprawiły się zdolności operacyjne instytucji. Wszystkie instytucje powinny jednak przyjąć bardziej proaktywne podejście do wypełniania swoich zadań. Należy uporać się z wyzwaniami w zakresie wiarygodności, niezależności i ustalania priorytetów agencji antykorupcyjnej. Poprawy skuteczności wymagają też dochodzenia finansowe oraz zajmowanie i konfiskata mienia. Osiągnięto pierwsze rezultaty w zakresie prowadzenia dochodzeń, ścigania przestępstw oraz wydawania wyroków skazujących w sprawach dotyczących korupcji na wysokim szczeblu. Teraz potrzebna jest konsolidacja tych działań. Dalsza poprawa wyników w zakresie skutecznych dochodzeń i wyroków skazujących będzie możliwa tylko wtedy, gdy niezależne instytucje będą chronione przed bezprawnymi naciskami i motywowane, by w pełni korzystać ze swoich uprawnień.

Jeśli chodzi o **walkę z przestępczością zorganizowaną**, osiągnięto wstępne rezultaty w zakresie dochodzeń dotyczących walki z przemytem migrantów oraz z handlem narkotykami. Konieczne są jednak dalsze rezultaty, aby wykazać się przekonującymi osiągnięciami, w szczególności w walce z praniem pieniędzy i handlem ludźmi.

Co się tyczy **praw podstawowych**, Czarnogóra w dalszym stopniu dostosowała swoje prawodawstwo do standardów unijnych. W szczególności usprawniono działanie Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Konieczne są jednak dalsze wysiłki, aby wzmocnić ramy instytucjonalne i zapewnić skuteczną ochronę praw człowieka. Postępom poczynionym przez Czarnogórę w zakresie przepisów antidyskryminacyjnych powinny teraz towarzyszyć starania o zapewnienie odpowiednich mechanizmów instytucjonalnych mających chronić grupy szczególnie wrażliwe przed dyskryminacją. Wprowadzanie w życie tego ustawodawstwa jest niedostateczne, a potencjał instytucjonalny w zakresie praw człowieka wymaga zwiększenia. Mniejszość romska² jest wciąż grupą najbardziej wrażliwą i najczęściej dyskryminowaną. Poważny problem nadal stanowi przemoc ze względu na płeć i przemoc wobec dzieci.

Czarnogóra wykazuje pewien stopień przygotowania w obszarze **wolności słowa**, w którym jednak nie poczyniła żadnych postępów w okresie sprawozdawczym. Nie odnotowano szczególnych zmian w zakresie dochodzeń w zaległych sprawach dotyczących przemocy wobec dziennikarzy. Poważne zaniepokojenie budzą niedawne przypadki ingerencji politycznej w prace krajowej rady ds. nadawców publicznych oraz agencji odpowiedzialnej za media elektroniczne. Przestrzeń medialna pozostaje silnie spolaryzowana. Nadal nierozstrzygnięte pozostają też kwestie zrozumienia roli wolnych mediów. Liczba spraw o zniesławienie pozostaje wysoka, m.in. za sprawą słabych mechanizmach samoregulacji.

Czarnogóra nadal konstruktywnie angażuje się w stosunki dwustronne z innymi krajami objętymi procesem rozszerzenia oraz sąsiadującymi państwami członkowskimi UE oraz bierze aktywny udział we **współpracy regionalnej**.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Czarnogóra poczyniła pewne postępy i jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Poprawiono stabilność makroekonomiczną i budżetową kraju,

² Wszystkie te grupy są uwzględniane pod jednym szeroko rozumianym terminem „Rom” określonym w unijnych ramach dotyczących krajowych strategii integracji Romów.

konieczne są jednak dalsze wysiłki w celu rozwiązania utrzymujących się problemów, w szczególności takich jak wysoki dług publiczny. Gospodarka rośnie nieprzerwanie od 2013 r., a inflacja utrzymuje się na niskim lub umiarkowanym poziomie. Sektor finansowy poprawił swoją wypłacalność i płynność. Aby jednak ograniczyć deficyt handlowy, należy poprawić zakres i jakość bazy eksportowej. Niedociągnięcia w zakresie praworządności, w tym nieuczciwa konkurencja ze strony gospodarki nieformalnej, mają negatywny wpływ na otoczenie biznesu. Rynek pracy boryka się z problemami strukturalnymi, czego odzwierciedleniem jest niski współczynnik aktywności zawodowej i wysoka stopa bezrobocia.

Czarnogóra poczyniła pewne postępy i jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Budowa kluczowej infrastruktury w wielu obszarach oraz rozwój kapitału ludzkiego stanowią podstawę dla poprawy konkurencyjności. Reforma edukacji jest w toku, ale należy dołożyć większych starań, aby rozwiązać problem niedopasowania umiejętności. MŚP nadal borykają się z licznymi problemami, takimi jak niewystarczający dostęp do finansowania oraz złożoność regulacji. Nadal konieczne są dalsze wysiłki w celu poprawienia wyników eksportowych lokalnych przedsiębiorstw.

Jeśli chodzi o **zdolność Czarnogóry do wywiązania się z obowiązków wynikających z członkostwa**, w wielu dziedzinach przeprowadzono znaczące prace mające na celu dostosowanie przepisów i przygotowanie do wdrożenia dorobku prawnego UE. Kraj wykazuje należyty poziom przygotowania w dziedzinach takich jak prawo spółek, polityka zagraniczna czy polityka bezpieczeństwa i obronna. W wielu rozdziałach jest on przygotowany w umiarkowanym stopniu – dotyczy to swobodnego przepływu towarów, rolnictwa, bezpieczeństwa żywności, a także polityki weterynaryjnej i fitosanitarnej. Kraj znajduje się na wczesnym etapie przygotowań, jeśli chodzi o rybołówstwo oraz przepisy budżetowe i finansowe, a w obszarze środowiska i zmiany klimatu, statystyki, polityki społecznej oraz zatrudnienia osiągnął już pewien poziom przygotowania. Należyte postępy osiągnięto w dziedzinie prawa spółek, rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, bezpieczeństwa żywności oraz polityki weterynaryjnej i fitosanitarnej. Nastąpiło jednak pogorszenie sytuacji w obszarze zamówień publicznych. W przyszłości Czarnogóra powinna skupić się w szczególności na polityce konkurencji, środowisku i zmianie klimatu, jak również na zamówieniach publicznych. Znaczącym wyzwaniem pozostaje zwiększenie zdolności administracyjnych, które są niezbędne, by zagwarantować stosowanie dorobku prawnego UE. Czarnogóra w dalszym ciągu dostosowuje swoje przepisy do wszystkich unijnych stanowisk i deklaracji z zakresu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Mimo że Czarnogóra pozostaje jak dotąd poza głównym szlakiem **migracyjnym** prowadzącym do UE przez Bałkany Zachodnie, odnotowała wzrost liczby migrantów lub osób ubiegających się o azyl przedostających się na jej terytorium. W związku z tym musi poprawić swoje zdolności reagowania na nagły wzrost presji migracyjnej. Czarnogóra poczyniła dalsze postępy w szczególności w zakresie ram prawnych dotyczących migracji. Dotychczas zdolności Czarnogóry do rozpatrywania wniosków o azyl były wystarczające, sytuacja ta może jednak ulec zmianie z powodu: (i) rosnącej liczby osób ubiegających się o azyl i przedłużonego okresu pobytu takich osób na terytorium kraju, wynikającego czasem z długich procedur odwoławczych, oraz (ii) wprowadzenia bardziej rygorystycznych procedur azylowych, dostosowanych do standardów unijnych. W tej sytuacji Czarnogóra powinna wprowadzić mechanizm powrotu nielegalnych migrantów, który będzie zgodny z dorobkiem prawnym UE, a także stopniowo dostosować swoją politykę wizową do polityki UE. Powinna również otworzyć dodatkowe ośrodki recepcyjne, spełniające wymagane standardy, oraz poprawić zarządzanie wszystkimi ośrodkami. Po przyjęciu planu działań dotyczącego strefy

Schengen w lutym 2017 r. Czarnogóra kontynuowała dostosowywanie swoich przepisów wizowych do dorobku prawnego UE.

Serbia

Co się tyczy **kryteriów politycznych**, Serbia przeprowadziła wybory prezydenckie w kwietniu 2017 r. Międzynarodowi obserwatorzy stwierdzili, że wyborcy mieli faktycznie do wyboru wielu kandydatów, jednak ze względu na szereg czynników szanse tych kandydatów nie były wyrównane. Należy w pełni zastosować się do zaleceń międzynarodowych obserwatorów, m.in. zaleceń dotyczących przejrzystości i uczciwości procesu wyborczego w trakcie kampanii wyborczej.

Po rezygnacji Aleksandra Vučića ze stanowiska premiera po tym, jak został on wybrany na prezydenta, w czerwcu 2017 r. urzędowanie rozpoczął nowy rząd, któremu przewodniczy Ana Brnabić. Po raz pierwszy stanowisko premiera objęła kobieta. Parlament wciąż nie sprawuje skutecznego nadzoru nad władzą wykonawczą. Należy poprawić przejrzystość, integracyjny charakter oraz jakość stanowienia prawa, pogłębiony powinien zostać także dialog między poszczególnymi partiami politycznymi. Należy też ograniczyć stosowanie pilnych procedur. Konieczne jest też unikanie działań, które ograniczają zdolność Parlamentu do skutecznej kontroli prawodawstwa. Należy w pełni uznać rolę niezależnych organów regulacyjnych. W celu dostosowania przepisów do standardów UE w niektórych obszarach potrzebna jest reforma konstytucyjna.

Serbia jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem **reformy administracji publicznej**. Osiągnięto pewne postępy w dziedzinie świadczenia usług oraz dzięki przyjęciu kilku nowych ustaw. Serbia powinna zrealizować założone cele reformatorskie, sprofesjonalizować i odpolitycznić administrację, zwłaszcza w przypadku wyższej kadry kierowniczej, oraz zapewnić systematyczną koordynację i monitorowanie programu reform dotyczących zarządzania finansami publicznymi na lata 2016–2020. Szczególne znaczenie będzie miała zdolność Serbii do przyciągnięcia wykwalifikowanej kadry do pracy w administracji zajmującej się kwestiami UE i utrzymania jej w tych jednostkach.

Serbia osiągnęła pewien poziom przygotowania, jeśli chodzi o **system sądowy**. Poczyniono pewne postępy, w szczególności przez zmniejszenie liczby zaległych spraw dotyczących egzekwowania prawa oraz wprowadzenie środków służących harmonizacji praktyk sądowych. Zaktualizowano przepisy dotyczące oceny wyników zawodowych sędziów i prokuratorów. Zakres wpływów politycznych na sądownictwo nadal budzi niepokój. W styczniu 2018 r. opublikowano nowy projekt poprawek do konstytucji w dziedzinie sądownictwa. Został on przedstawiony do publicznej dyskusji jeszcze przed wysłaniem do Komisji Weneckiej z prośbą o opinię.

Serbia osiągnęła pewien poziom przygotowania w zakresie **walki z korupcją**. Poczyniono pewne postępy w tej dziedzinie, w szczególności dzięki przyjęciu poprawek do kodeksu karnego dotyczących przestępstw gospodarczych, do ustawy o organizacji organów państwowych w dziedzinie walki z korupcją, przestępczością zorganizowaną i terroryzmem, a także do ustawy o zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa. Poważnie opóźnione jest jednak przyjęcie nowej ustawy o agencji antykorupcyjnej. Korupcja jest rozpowszechniona w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem. Zdolności operacyjne odpowiedzialnych za te kwestie instytucji są nadal nierówne. Organy ścigania oraz sądowe nadal nie udowodniły, że potrafią w sposób bezstronny i operacyjnie niezależny prowadzić dochodzenia, ścigać przestępstwa i orzekać we wszystkich sprawach dotyczących korupcji na wysokim szczeblu.

Serbia osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie **walki z przestępczością zorganizowaną**. Poczyniono pewne postępy, jeśli chodzi o zarządzanie zasobami ludzkimi w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i w policji. Zwiększono zdolności operacyjne prokuratury ds. przestępczości zorganizowanej oraz prokuratury ds. cyberprzestępczości.

Przyjęto nową strategię i plan działania na rzecz zapobiegania handlowi ludźmi i walki z tym procederem, powołano krajowego koordynatora ds. zwalczania handlu ludźmi oraz przyjęto nową ustawę o zapobieganiu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Serbia nie osiągnęła jeszcze pierwszych rezultatów w zakresie skutecznego prowadzenia dochodzeń finansowych, ani w zakresie prowadzenia dochodzeń, ścigania przestępstw oraz wydawania wyroków skazujących w sprawach dotyczących prania pieniędzy. Co się tyczy przestępczości zorganizowanej, liczba wyroków skazujących jest wciąż niska. Serbia powinna się skupić na realizacji planu działania uzgodnionego z Grupą Specjalną ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy.

Istnieją już ramy prawne i instytucjonalne dotyczące poszanowania **praw podstawowych**. Należy zapewnić ich spójne wdrażanie w całym kraju, w tym jeśli chodzi o ochronę mniejszości. Mimo iż Serbia wykazuje pewien stopień przygotowania w zakresie **wolności słowa**, nie poczyniła w tym względzie żadnych postępów, co budzi coraz większe zaniepokojenie. Potrzebne są dalsze zdecydowane starania, aby poprawić sytuację osób należących do grup najbardziej dyskryminowanych (Romów, lesbijek, gejów, osób biseksualnych, transpłciowych i interseksualnych, osób niepełnosprawnych, nosicieli wirusa HIV/chorych na AIDS oraz innych słabszych grup społecznych). Należy przyjąć przepisy dotyczące równouprawnienia płci.

Zasadniczo Serbia nadal konstruktywnie angażowała się w stosunki dwustronne z innymi krajami objętymi procesem rozszerzenia oraz sąsiadującymi państwami członkowskimi UE oraz brała aktywny udział we **współpracy regionalnej**.

W kwestii **normalizacji stosunków z Kosowem** Serbia nadal angażowała się w odnośny dialog. Musi jednak dołożyć dalszych znacznych starań na rzecz wdrożenia istniejących umów i pomóc w stworzeniu warunków sprzyjających pełnej normalizacji stosunków z Kosowem, które należy określić w drodze prawnie wiążącej umowy.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Serbia poczyniła należyte postępy i jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Zaradzono pewnym niedociągnięciom polityki, szczególnie w odniesieniu do deficytu budżetowego. Wzrost gospodarczy tego kraju ma solidne podstawy. Utrzymano stabilność makroekonomiczną, zatrzymano inflację i prowadzono pro wzrostową politykę pieniężną. Warunki rynkowe uległy dalszej poprawie. Pomimo ograniczenia dług publiczny jest nadal wysoki, a ramy budżetowe i zarządzanie budżetem wymagają wzmocnienia. Nadal nie zakończono też głównych reform strukturalnych administracji publicznej, organów podatkowych oraz przedsiębiorstw państwowych. Wskaźniki zatrudnienia nieformalnego, bezrobocia i bierności zawodowej są nadal bardzo wysokie, zwłaszcza wśród kobiet i młodzieży. Sektor prywatny jest słabo rozwinięty i negatywnie wpływają na niego niedociągnięcia w zakresie praworządności oraz egzekwowania zasad uczciwej konkurencji.

Serbia jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Poczyniono pewne postępy na rzecz zwiększenia konkurencyjności. Poziom aktywności inwestycyjnej nadal nie jest jednak wystarczający w stosunku do potrzeb gospodarki. Pomimo wprowadzonych usprawnień przedsiębiorstwa borykają się z wieloma trudnościami, takimi jak wymagające otoczenie biznesu, wysoki poziom obciążeń parafiskalnych, a także utrudniony i kosztowny dostęp do finansowania.

Jeśli chodzi o **zdolność do przyjęcia zobowiązań wynikających z członkostwa**, Serbia kontynuowała dostosowywanie swoich przepisów do dorobku prawnego UE we wszystkich dziedzinach. Odpowiednie zasoby finansowe i ludzkie oraz stabilne ramy strategiczne będą

miały kluczowe znaczenie dla utrzymania tempa reform. Serbia osiągnęła zadowalający poziom przygotowań w obszarach takich jak prawo spółek, własność intelektualna, nauka i badania, edukacja i kultura oraz cła. Poprawiła powiązanie planowania inwestycji z wykonaniem budżetu. Musi jednak jeszcze opracować jednolity mechanizm ustalania priorytetów inwestycyjnych niezależnie od źródła finansowania, zgodnie z rządowym programem reform w zakresie zarządzania finansami publicznymi. W obszarach takich jak zamówienia publiczne, statystyka, polityka pieniężna i kontrola finansowa Serbia osiągnęła umiarkowany poziom przygotowania. W okresie poprzedzającym przystąpienie Serbia musi stopniowo dostosować swoją politykę zagraniczną i politykę bezpieczeństwa do wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej. Musi też w trybie pilnym zająć się problemem nieprzestrzegania postanowień układu o stabilizacji i stowarzyszeniu, w szczególności kwestią ograniczeń w przepływie kapitału, regulacją pomocy państwa, dyskryminacją podatkową importowanych napojów spirytusowych oraz ograniczeniami w wywozie odpadów.

Serbia w dalszym ciągu zarządzała skutkami **kryzysu migracyjnego i uchodźczego**. Obecnie negocjuje z UE umowę o statusie dotyczącą działań prowadzonych przez Europejską Agencję Straży Granicznej i Przybrzeżnej na jej terytorium. Przyjęła też nową ustawę o azylu i ochronie tymczasowej, ustawę o cudzoziemcach oraz ustawę o kontroli granic. Teraz musi przyjąć strategię i plan działania na lata 2017–2020 dotyczące walki z nielegalną migracją. W związku z tym powinna też wprowadzić rzetelny mechanizm powrotu nielegalnych migrantów, który będzie zgodny z dorobkiem prawnym UE, a także stopniowo dostosować swoją politykę wizową do polityki UE. Musi również zapewnić lepszą koordynację działań podejmowanych przez organy państwowe zaangażowane w zarządzanie migracją. Serbia w dalszym ciągu współpracowała z sąsiednimi krajami i państwami członkowskimi, w szczególności na szczeblu technicznym, i podjęła znaczne wysiłki, aby zapewniać schronienie i pomoc humanitarną, głównie przy wsparciu ze strony UE. Co się tyczy warunków przyjmowania, Serbia musi zwiększyć swoje zdolności do zaspokojenia szczególnych potrzeb małoletnich bez opieki.

Była jugosłowiańska republika Macedonii

Jeśli chodzi o **kryteria polityczne**, kraj ten przezwyciężył w końcu swój najpoważniejszy kryzys polityczny od 2001 r. Trudny proces formowania rządu osiągnął punkt krytyczny w trakcie ataków w Parlamencie, które miały miejsce 27 kwietnia 2017 r. i które społeczność międzynarodowa stanowczo potępiła. Od maja 2017 r. nowy rząd zorientowany na reformy podejmuje działania mające rozwiązać problem zawłaszczania państwa poprzez stopniowe przywracanie mechanizmów kontroli i równowagi, a także wzmacnianie demokracji i praworządności. W kraju tym zachodzą zasadnicze zmiany w bardziej pluralistycznej i otwartej atmosferze politycznej. Wybory samorządowe przeprowadzone w październiku 2017 r. potwierdziły poparcie obywateli dla prounijnej polityki koalicji rządowej. Parlament nadal działał, przy czym kluczowym komisjom parlamentarnym przewodniczyły partie opozycyjne. Parlament musi wzmocnić swoje funkcje kontrolne i prawodawcze, w tym poprzez ograniczenie powszechnego stosowania skróconych procedur.

Chociaż sytuacja między grupami etnicznymi była niestabilna, zasadniczo pozostała spokojna. Należy podjąć – w sposób przejrzysty i na pluralistycznych zasadach – działania następcze w odniesieniu do przeglądu wdrażania umowy ramowej z Ochrydy, która zakończyła konflikt z 2001 r. i określa ramy stosunków między grupami etnicznymi w kraju. Rząd wykazał zaangażowanie w działania mające zwiększyć zaufanie między poszczególnymi społecznościami.

Spółeczeństwo obywatelskie nadal odgrywało konstruktywną rolę we wspieraniu procesów demokratycznych i zapewnianiu lepszych mechanizmów kontroli i równowagi. Od drugiej połowy 2017 r. poprawiły się warunki działania organizacji społeczeństwa obywatelskiego, a rząd wykazał się zaangażowaniem w dialog i integrację.

Kraj jest w umiarkowanym stopniu przygotowany pod względem reformy **administracji publicznej**. Należyte postępy osiągnięto dzięki przyjęciu strategii reformy administracji publicznej i programu reform w zakresie zarządzania finansami publicznymi. Podjęto konkretne wysiłki na rzecz zwiększenia przejrzystości i rozliczalności oraz włączenia zewnętrznych zainteresowanych stron w kształtowanie polityki. Należy poprawić zdolności Ministerstwa Społeczeństwa Informacyjnego i Administracji w zakresie stymulowania i koordynacji reformy administracji publicznej. Zasadnicze znaczenie ma zdecydowane zaangażowanie polityczne na rzecz zagwarantowania profesjonalizmu administracji publicznej, w szczególności w przypadku mianowania kadry kierowniczej wyższego szczebla, a także przestrzeganie zasad przejrzystości, kryteriów merytorycznych oraz sprawiedliwej reprezentacji zgodnie z duchem i literą prawa.

System sądowy kraju osiągnął pewien poziom przygotowania i poczyniono należyte postępy, szczególnie w ostatniej części okresu sprawozdawczego. Dzięki zdecydowanym działaniom podjętym w ostatnich miesiącach, zaczęto odwracać niekorzystne zmiany, do jakich doszło w ostatnich latach, a zwłaszcza – przywracać niezależność sądów. Była jugosłowiańska republika Macedonii przyjęła nową wiarygodną strategię reformy sądownictwa, która stanowi podstawę dalszych reform w tej dziedzinie. Zmieniła także najważniejsze akty prawne zgodnie z zaleceniami Komisji Weneckiej i „priorytetami dotyczącymi pilnych reform”. Wyspecjalizowana prokuratura rządowej spotyka się z utrudnieniami ze strony sądów, co pozwala jej skuteczniej funkcjonować. Aby zastosować się do zaległych zaleceń i zagwarantować, że wymiar sprawiedliwości nie będzie poddawany bezprawnym naciskom, konieczne będzie podjęcie dalszych zdecydowanych działań.

Jeśli chodzi o **walkę z korupcją**, kraj osiągnął pewien poziom przygotowania. Istnieją ramy prawne i instytucjonalne, a także udokumentowane osiągnięcia zarówno w zakresie zapobiegania, jak i ścigania, chociaż liczba prawomocnych orzeczeń sądowych w sprawach dotyczących korupcji na wysokim szczeblu pozostaje ograniczona. Zjawisko to jest rozpowszechnione w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem. Zdolność instytucji do skutecznego zwalczania korupcji wykazuje niedociągnięcia strukturalne i operacyjne. Nadal istnieje ryzyko ingerencji politycznej.

Pod względem **walki z przestępczością zorganizowaną** kraj osiągnął pewien poziom przygotowania. Ramy legislacyjne są zasadniczo zgodne z normami europejskimi, należy zatem kontynuować wysiłki na rzecz realizacji strategii. Kraj podjął działania na rzecz reformy systemu przechwytywania przekazów komunikacyjnych oraz realizacji powiązanych z tym „priorytetów dotyczących pilnych reform”. Powinien dołożyć dalszych starań w celu skutecznego zwalczania pewnych form przestępczości, takich jak pranie pieniędzy i przestępstwa finansowe. Niezbędna jest koordynacja działań wszystkich zainteresowanych stron. Należy poprawić wyniki w zakresie prowadzenia dochodzeń, ścigania przestępstw oraz wydawania wyroków skazujących w walce z przestępczością zorganizowaną. Liczba wyroków skazujących w tym zakresie jest wciąż niska.

Ramy prawne i instytucjonalne w zakresie ochrony **praw podstawowych** są w dużej mierze wdrożone, a reformy poprawiły ich zgodność z normami europejskimi w zakresie praw człowieka. Ich pełne wdrożenie wymaga zdecydowanych działań. Pozytywnie ocenia się fakt, że kraj ratyfikował konwencję o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (znaną również jako konwencja stambulska), zainicjował niezbędne

reformy prawne w celu ustanowienia mechanizmu zewnętrznego nadzoru nad organami ścigania oraz że zmiany ram prawnych dotyczących niedyskryminacji opracowano na pluralistycznych zasadach. Należy zająć się sytuacją w więzieniach i ośrodkach psychiatrycznych, podjąć działania w związku z przypadkami przestępstw z nienawiści i mowy nienawiści, a także wzmocnić organy zaangażowane w ochronę i promowanie praw człowieka. Potrzebne są dalsze wysiłki w zakresie integracji **Romów**. Jeśli chodzi o **wolność słowa**, kraj ten osiągnął pewien poziom przygotowania i poczynił należyte postępy, w szczególności przez poprawę warunków działania mediów i zmniejszenie presji na dziennikarzy. Obecnie musi stawić czoła pozostałym wyzwaniom, takim jak reforma nadawców publicznych.

Jeśli chodzi o **współpracę regionalną**, kraj zasadniczo podtrzymał dobre stosunki z innymi krajami objętymi procesem rozszerzenia, a także aktywnie angażował się w inicjatywy regionalne. Podjęto zdecydowane kroki na rzecz poprawy stosunków dobrosąsiedzkich, między innymi dzięki wejściu w życie dwustronnego traktatu z Bułgarią. W trybie pilnym należy rozwiązać problem nazwy kraju, w której to sprawie zintensyfikowano rozmowy prowadzone pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych. W konstruktywnych dyskusjach prowadzonych na szczecelu premierów i ministrów spraw zagranicznych pozytywnie oceniono postępy we wdrażaniu środków budowy zaufania. Wspólne oświadczenie premierów Grecji i byłej jugosłowiańskiej republiki Macedonii w styczniu 2018 r., dotyczące m.in. zmiany nazwy portu lotniczego Skopje i autostrady, a także kontynuacja niektórych opóźnionych inicjatyw UE, to konkretne oznaki wzmocnienia wzajemnego zaufania.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, była jugosłowiańska republika Macedonii poczyniła pewne postępy i wykazuje należyty poziom przygotowania pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Pomimo impasu politycznego w pierwszej połowie roku nastąpiła istotna poprawa, w szczególności w zakresie zarządzania finansami publicznymi i przejrzystości. Gospodarka nadal jednak wykazuje pewne istotne słabości. Obejmują one wadliwe cechy otoczenia biznesu, takie jak niedostateczny poziom wykonania umów i rozległa gospodarka nieformalna. Problemy strukturalne na rynku pracy znajdują odzwierciedlenie w niskim poziomie aktywności zawodowej i wysokiej stopie bezrobocia. Sytuacja makroekonomiczna pogorszyła się w pierwszej połowie 2017 r., ponieważ długotrwały kryzys polityczny odbił się niekorzystnie na inwestycjach. Polityka budżetowa jest ukierunkowana na działania krótkoterminowe i nie przewiduje trwałego planu konsolidacji.

Poczyniono pewne postępy na polu gospodarki, która jest w umiarkowanym stopniu przygotowana do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz UE. Poczyniono dalsze postępy w zakresie dywersyfikacji eksportu i zwiększenia wartości dodanej produkcji w sektorze wytwórczym. Stosunki handlowe i inwestycyjne z UE w dalszym ciągu się zacieśniały. Gospodarka traci z powodu niedociągnięć w programach nauczania, niskich wskaźników innowacji oraz poważnych braków w inwestycjach, w szczególności w zakresie infrastruktury publicznej.

Pod względem zdolności do **wywiązania się z obowiązków wynikających z członkostwa** w większości dziedzin, takich jak konkurencyjność, transport i energia, kraj jest przygotowany w stopniu umiarkowanym. Kraj wykazuje należyty poziom przygotowania w obszarach takich jak prawo spółek, unia celna, sieci transeuropejskie oraz nauka i prace badawcze. Potrzebne są dalsze działania we wszystkich obszarach, a w szczególności w tych, w których przygotowania są zaledwie na wczesnym etapie, takich jak swoboda przemieszczania się pracowników. Potrzebny jest również większy nacisk na budowanie

potencjału administracyjnego oraz skuteczne wprowadzanie w życie. Kraj nadal poprawia swoje dostosowanie do deklaracji UE i decyzji Rady z zakresu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Była jugosłowiańska republika Macedonii w dalszym ciągu zarządzała skutkami **kryzysu migracyjnego i uchodźczego**. Obecnie negocjuje z Unią Europejską umowę o statusie dotyczące działań prowadzonych przez Europejską Agencję Straży Granicznej i Przybrzeżnej na jej terytorium. Dokłada też starań, aby poprawić swoje ramy prawne: obecnie trwają prace nad zmianą ustawy o cudzoziemcach. Kraj kontynuował wdrażanie swojej rezolucji w sprawie polityki migracyjnej. Utrzymał również wysiłki na rzecz poprawy systemu azylowego i zarządzania migracjami. Nadal konieczna jest systematyczna rejestracja oraz profilowanie migrantów dostosowane do wymogów udzielania ochrony, aby zaspokoić ich potrzeby. Należy również wprowadzić mechanizm powrotu nielegalnych migrantów, który będzie zgodny z dorobkiem prawnym UE, a także stopniowo dostosować krajową politykę wizową do polityki UE. Była jugosłowiańska republika Macedonii w dalszym ciągu współpracowała z sąsiednimi krajami i państwami członkowskimi, w szczególności na szczeblu technicznym, i podjęła znaczne wysiłki, aby zapewniać schronienie i pomoc humanitarną, głównie przy wsparciu ze strony UE.

Albania

Jeżeli chodzi o **kryteria polityczne**, środowisko polityczne było nadal silnie spolaryzowane. Przedłużający się bojkot opozycji, który miał miejsce na początku 2017 r., negatywnie wpłynął na działalność parlamentarną, opóźniając również wyznaczenie organów weryfikujących sędziów. W maju opozycja i główna partia rządząca doszły do porozumienia, co umożliwiło wznowienie prac parlamentarnych i doprowadziło do zmian w ordynacji wyborczej. To z kolei pozwoliło na sprawną organizację wyborów powszechnych w czerwcu, jakkolwiek nadal nie zastosowano się do szeregu zaleceń Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka przy Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Poczyniono pewne postępy na rzecz poprawy funkcjonowania Krajowej Rady ds. Społeczeństwa Obywatelskiego. Konieczne są dodatkowe wysiłki, aby bardziej zaangażować organizacje społeczeństwa obywatelskiego w pluralistyczny dialog polityczny.

Albania jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem reformy **administracji publicznej**. W tym zakresie nadal dokładano starań, co pozwoliło osiągnąć pewne postępy pod względem skuteczności i przejrzystości świadczenia usług publicznych, szkoleń urzędników, bardziej przejrzystych procedur rekrutacji oraz ogólnego wzmocnienia procedur służby cywilnej opartych na osiągnięciach zawodowych. Należy ugruntować dotychczasowe osiągnięcia, aby zapewnić bardziej wydajną, odpolitycznioną i profesjonalną administrację publiczną.

Osiągnięto pewien poziom przygotowania, jeśli chodzi o albański **system sądowy**. Kontynuowano wdrażanie kompleksowej i gruntownej reformy wymiaru sprawiedliwości i osiągnięto zasadniczo należyte postępy w tym zakresie. Rozpoczęto ponowną ocenę wszystkich sędziów i prokuratorów (proces weryfikacji), co przynosi pierwsze wymierne rezultaty. Proces ten uzyskał poparcie różnych partii politycznych, jest prowadzony przez niezależny organ i monitorowany na forum międzynarodowym. Komisja Wenecka potwierdziła jego zgodność z postanowieniami europejskiej konwencji praw człowieka. Aby nadzorować jego wdrażanie, pod egidą Komisji Europejskiej uruchomiono międzynarodową operację monitorowania. Instytucje wspierające ten proces przygotowały pierwsze sprawozdania dotyczące ocen kwalifikacji zawodowych, sprawdzania przeszłości i oświadczeń majątkowych.

Albania osiągnęła pewien poziom przygotowania w zakresie **walki z korupcją**. Poczyniono należyte postępy w tym obszarze, w szczególności w związku z przyjęciem zmian do kodeksu postępowania karnego. Powstaje sieć wyspecjalizowanych organów antykorupcyjnych, m.in. wyspecjalizowana prokuratura. Liczba prawomocnych wyroków skazujących z udziałem urzędników niższego lub średniego szczebla wzrosła w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym. Wyroki skazujące urzędników wysokiego szczebla dotyczyły przede wszystkim sędziów i prokuratorów; jednak liczba takich prawomocnych wyroków jest nadal bardzo niska. Korupcja jest rozpowszechniona w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem.

Albania osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie **walki z przestępczością zorganizowaną**. W okresie sprawozdawczym poczyniła pewne postępy, zwłaszcza w zakresie walki z uprawą konopi. Albania powinna kontynuować sukcesy operacyjne w tej dziedzinie: nasilić działania w zakresie konfiskaty mienia należącego do grup przestępczych i doprowadzić do zniszczenia wszystkich istniejących zapasów marihuany. Zmiany w ustawie antymafijnej oraz w kodeksie postępowania karnego stworzyły warunki dla poprawy skuteczności dochodzeń. Albania z powodzeniem uczestniczyła w międzynarodowej współpracy policyjnej, pogłębiając swoje relacje w szczególności z państwami członkowskimi UE. Na szczeblu krajowym konieczna jest poprawa współpracy między policją a prokuraturą. Jeśli chodzi o wyniki w zakresie rozbijania organizacji przestępczych, poczyniono niewielkie postępy. Liczba prawomocnych wyroków skazujących w sprawach dotyczących przestępczości zorganizowanej była bardzo niska i wzrosła jedynie nieznacznie. Konieczne są dalsze wysiłki w celu rozwiązania problemu **prania pieniędzy** oraz zajęcia się kwestią mienia pochodzącego z przestępstwa i przypadkami nielegalnego wzbogacenia.

Albania ratyfikowała większość międzynarodowych konwencji dotyczących **praw człowieka** i opracowała własne ramy prawne zgodnie z normami europejskimi. Musi jeszcze poprawić egzekwowanie i monitorowanie mechanizmów ochrony praw człowieka. Jeśli chodzi o **wolność słowa**, osiągnęła pewien poziom przygotowania / jest przygotowana w stopniu umiarkowanym. Odnotowano pewne postępy w zakresie ugruntowania niezależności organu regulacyjnego i nadawcy publicznego. Należy jednak zwiększyć przejrzystość zamieszczenia reklam przez organy państwowe. Konieczne są też dalsze postępy w dziedzinie praw własności w postaci zaktualizowania obowiązujących przepisów oraz usprawnienia koordynacji instytucjonalnej. Wciąż niewydolne są mechanizmy instytucjonalne służące ochronie praw dziecka i przeciwdziałaniu przemocy ze względu na płeć. Podjęto istotne kroki w celu ulepszenia ram prawnych dotyczących poszanowania i ochrony mniejszości, ale nie opracowano jeszcze prawodawstwa wtórnego w tej dziedzinie. Poprawy wymagają warunki bytowe Romów i Egipcjan.

Albania nadal aktywnie uczestniczyła we **współpracy regionalnej** i utrzymuje dobre stosunki z sąsiadami. Podjęła istotne działania na rzecz rozwiązania kwestii dwustronnych z Grecją.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, poczyniła pewne postępy i jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Obniżyła wskaźnik zadłużenia publicznego do PKB oraz deficyt obrotów bieżących. Wzrost gospodarczy przyspieszył a bezrobocie spadło, choć pozostaje wysokie. Ograniczono wolumen kredytów zagrożonych w sektorze bankowym, jednak akcja kredytowa na rzecz przedsiębiorstw jest niewydolna. Postępują reformy o zasadniczym znaczeniu dla poprawy otoczenia biznesu, ale konieczne są dalsze działania w tym zakresie, m.in. ograniczenie gospodarki nieformalnej. Poczyniono postępy w zakresie kompleksowej reformy sądownictwa, która wymaga jednak pełnego wdrożenia. Weszło w życie nowe prawo upadłościowe, które powinno ugruntować zasady postępowania w przypadku stwierdzenia

niewypłacalności. Regulacje dotyczące przedsiębiorstw są złożone, a niedociągnięcia w zakresie praworządności w dalszym ciągu utrudniają prowadzenie działalności gospodarczej i zniechęcają inwestorów.

Albania osiągnęła pewne postępy i wykazuje pewien poziom przygotowania pod względem zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz UE. W szczególności poczyniła postępy w dziedzinie infrastruktury energetycznej i transportowej oraz cyfryzacji. Nadal wykazuje jednak pewne braki, które ograniczają jej konkurencyjność i utrudniają wymianę handlową. Powinna podnieść jakość kształcenia na wszystkich poziomach, zwłaszcza w celu lepszego wyposażenia obywateli w umiejętności potrzebne na rynku pracy. Handel zagraniczny nie realizuje swojego pełnego potencjału i jest skoncentrowany w niektórych sektorach. Potencjał kraju w zakresie badań, rozwoju i innowacji jest wciąż niewielki.

Albania kontynuowała dostosowywanie swojego ustawodawstwa do wymogów UE w wielu dziedzinach, zwiększając w ten sposób swoją **zdolność do przyjęcia obowiązków wynikających z członkostwa**. Jest w umiarkowanym stopniu przygotowana w wielu obszarach, takich jak kontrola finansowa, edukacja i kultura, oraz w pewnym stopniu przygotowana w innych – m.in. w obszarze zamówień publicznych i w statystyce. Albania będzie musiała kontynuować swoje wysiłki w zakresie ogólnych przygotowań do przyjęcia i wdrożenia dorobku prawnego UE. Powinna kontynuować pracę nad rozwijaniem sieci transportowych i energetycznych, także w celu poprawy sieci połączeń w całym regionie. Powinna również zwiększyć potencjał administracyjny i profesjonalizm organów odpowiedzialnych za wdrażanie dorobku prawnego UE oraz zapewnić niezależność organów regulacyjnych. Zwiększanie przejrzystości i rozliczalności, zwłaszcza zapewnienie skutecznego, wydajnego i przejrzystego funkcjonowania systemu zamówień publicznych i zarządzania finansami publicznymi, nadal ma zasadnicze znaczenie. Albania kontynuuje dostosowanie swoich przepisów do wszystkich unijnych stanowisk i deklaracji z zakresu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Liczba nieuzasadnionych wniosków o udzielenie azylu składanych przez obywateli Albanii w państwach członkowskich UE i państwach stowarzyszonych w ramach Schengen jest wciąż wysoka. Albania wykazała się zaangażowaniem i przyjęła szereg środków w tym zakresie, m.in. wzmocniła współpracę dwustronną z odpowiednimi państwami członkowskimi UE, co przyniosło pozytywne wyniki. Aby skutecznie rozwiązać ten problem, Albania powinna nadal podejmować dalsze zdecydowane działania, między innymi w ramach mechanizmu monitorowania sytuacji po liberalizacji reżimu wizowego. Albania powinna też wprowadzić mechanizm powrotu nielegalnych migrantów, który będzie zgodny z dorobkiem prawnym UE, a także stopniowo dostosować swoją politykę wizową do polityki UE.

Bośnia i Hercegowina

Jeśli chodzi o **kryteria polityczne**, należy pilnie zmienić ordynację wyborczą, aby zapewnić prawidłową organizację wyborów zaplanowanych na październik 2018 r. oraz skuteczne wprowadzenie w życie ich wyników. Wszyscy liderzy partii politycznych muszą wziąć na siebie odpowiedzialność za tę kwestię i znaleźć rozwiązanie dotyczące Izby Narodów Federacji. Nadal nie wdrożono decyzji Trybunału Konstytucyjnego z 2010 r. w sprawie prawa obywateli Mostaru do głosowania w wyborach lokalnych, które jest podstawowym demokratycznym prawem. Napięcia między partiami koalicji rządzącej oraz obstrukcja ze strony partii opozycyjnych w parlamencie krajowym i parlamentach członków federacji miały negatywny wpływ na przyjęcie przepisów wynikających z programu reform, m.in. przepisów dotyczących podatku akcyzowego, i spowolniły w rezultacie tempo reform. Kiedy organy na

obu szczeblach współpracowały ze sobą w skoordynowany sposób, program reform był skutecznie wprowadzany w życie. Niektóre postanowienia konstytucji Bośni i Hercegowiny naruszają europejską konwencję praw człowieka, co potwierdzono w orzeczeniu w sprawie Sejdić-Finci oraz w sprawach powiązanych.

Rozbieżność stanowisk członków Prezydium Bośni i Hercegowiny w szeregu należących do jego kompetencji kwestii w obszarze polityki zagranicznej miało negatywny wpływ na jego funkcjonowanie. Rada Ministrów przyjęła dalsze ogólnokrajowe strategie w dziedzinach takich jak ochrona środowiska i rozwój obszarów wiejskich. Jednak z wyjątkiem kilku reform i przyjęcia przepisów dotyczących podatku akcyzowego – co miało duże znaczenie – realizacja szeregu reform opóźniła się ze względu na brak porozumienia w obrębie koalicji. Krajowe strategie w obszarach takich jak energetyka, zatrudnienie czy zarządzanie finansami publicznymi nie zostały jeszcze przyjęte. W czerwcu 2017 r., wraz z przygotowaniem krajowych odpowiedzi na kwestionariusz Komisji, uruchomiono mechanizm koordynacji w kwestiach dotyczących UE. Nie przyjęto nadal krajowego programu dotyczącego zbliżenia przepisów krajowych do unijnego dorobku prawnego.

Bośnia i Hercegowina jest na wczesnym etapie **reformy administracji publicznej** i w minionym roku nie poczyniła w tym zakresie żadnych postępów. Trwają prace nad ogólnokrajową strategią takiej reformy, która ma dopiero zostać przyjęta. Dalsze rozdrobnienie służby cywilnej na poziomie części składowych federacji oraz na poziomie kantonów zwiększyło ryzyko upolitycznienia. Bośnia i Hercegowina osiągnęła pewien poziom przygotowania w zakresie **systemu sądowego**. Poczyniono pewne postępy w zakresie sądownictwa, zasadniczo jednak tempo realizacji reform jest wolne. Wszelkie zmiany kodeksu postępowania karnego powinny być zgodne z normami międzynarodowymi i nie powinny osłabiać zdolności instytucji do zapobiegania poważnej przestępczości zorganizowanej, korupcji ani innym problemom związanym z praworządnością. Bośnia i Hercegowina osiągnęła także pewien stopień przygotowania w zakresie **walki z korupcją**. Korupcja jest jednak zjawiskiem powszechnym i nadal daje powody do niepokoju. Bośnia i Hercegowina osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie **walki z przestępczością zorganizowaną**. W obszarze tym poczyniono pewne postępy, w szczególności dzięki przyjęciu nowej strategii zwalczania przestępczości zorganizowanej oraz realizacji planu działania w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, w związku z czym kraj ten nie będzie już podlegać monitorowaniu Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy. Konieczne są jednak znaczne wysiłki w odniesieniu do dochodzeń finansowych i poprawy zdolności w zakresie zwalczania terroryzmu, a także starania na rzecz zacieśnienia współpracy z krajami sąsiadującymi w kwestiach związanych z zarządzaniem granicami.

Osiągnięto pewne postępy w kwestiach związanych z **prawami człowieka** i mniejszościami. Ramy strategiczne, prawne, instytucjonalne i polityczne dotyczące poszanowania praw człowieka wymagają jednak znacznej poprawy. Dotyczy to m.in. **wolności słowa**: nadal bowiem odnotowywano przypadki wywierania presji politycznej i zastraszania dziennikarzy, które przybierały również formę ataków fizycznych i werbalnych. Problemem pozostaje brak skutecznego wprowadzenia w życie prawodawstwa w zakresie zapobiegania **przemocy ze względu na płeć**, w szczególności przemocy domowej, oraz w zakresie ochrony przed tym zjawiskiem. Aby promować włączenie społeczne społeczności **Romów**, konieczne jest bardziej kompleksowe i zintegrowane podejście do tego zagadnienia.

Należy w większym stopniu dostosować politykę Bośni i Hercegowiny do wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE.

Bośnia i Hercegowina osiągnęła pewien postęp, jeśli chodzi o **rozwój gospodarczy i konkurencyjność**, ale nadal znajduje się na wczesnym etapie tworzenia funkcjonującej gospodarki rynkowej. Wprowadzono pewne usprawnienia otoczenia biznesu, wzmocniono też sektor finansowy. Wśród utrzymujących się problemów należy wymienić: niski poziom praworządności, nieprzyjazne otoczenie biznesu, rozdrobnioną i niewydajną administrację publiczną oraz poważne zaburzenia równowagi na rynku pracy, związane z niskiej jakości systemem kształcenia, słabymi zdolnościami instytucjonalnymi i niesprzyjającym klimatem inwestycyjnym. Rozmiar gospodarki nieformalnej jest nadal znaczący.

Bośnia i Hercegowina poczyniła pewne postępy i pozostaje na wczesnym etapie przygotowań pod względem budowania zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Ogólny poziom edukacji i wydatków na badania i rozwój pozostał niski. Niedoinwestowanie ma negatywne konsekwencje dla jakości kapitału rzeczowego. Infrastruktura transportowa i energetyczna jest niewystarczająco rozwinięta. Tempo dostosowań strukturalnych jest niskie, choć zaobserwowano pewną dywersyfikację wymiany handlowej prowadzonej przez Bośnię i Hercegowinę w regionie.

Zdolności kraju w zakresie zarządzania **migracjami**, w szczególności w odniesieniu do grup szczególnie wrażliwych wymagają wzmocnienia. Należy również wprowadzić mechanizm powrotu nielegalnych migrantów.

Kosowo

Co się tyczy **kryteriów politycznych**, w czerwcu 2017 r. Kosowo przeprowadziło przedterminowe wybory. We wrześniu urządowanie rozpoczęły: nowe Zgromadzenie i rząd. Jeśli chodzi o postępy w zakresie reform oraz wypracowanie konsensusu w odniesieniu do najważniejszych strategicznych kwestii dla kraju, dotychczasowe osiągnięcia nowej koalicji rządzącej są ograniczone. Utrzymujące się polityczne rozdrobnienie i polaryzacja negatywnie wpłynęły na rolę Zgromadzenia i odbiły się na skuteczności rządu. Obstrukcyjne zachowanie niektórych parlamentarzystów, w tym użycie gazu łzawiącego, utrudniło prace Zgromadzenia. Ratyfikacja umowy o przebiegu granicy z Czarnogórą w marcu 2018 r. miała charakter przełomowy.

Wybory parlamentarne i samorządowe, które odbyły się w 2017 r., miały zasadniczo konkurencyjny charakter i były dobrze zarządzane w większości miejsc w Kosowie. Zastrzeżenia wzbudziły jednak przypadki zastraszania kandydatów, które miały miejsce w wielu społecznościach serbskich i były w szczególności wymierzone w kandydatów spoza partii Srpska Lista.

Szczególnie trudna jest sytuacja na północy kraju. Nadal toczy się śledztwo w sprawie morderstwa kosowskiego polityka serbskiego pochodzenia Olivera Ivanovicia, które miało miejsce w styczniu 2018 r.

Próba uchylenia ustawy o wyspecjalizowanych izbach sądowych i wyspecjalizowanej prokuraturze podjęta w grudniu 2017 r. przez członków Zgromadzenia Kosowa budzi poważne obawy. Kosowo musi w pełni wywiązać się ze swoich międzynarodowych zobowiązań dotyczących wyspecjalizowanych izb sądowych oraz wyspecjalizowanej prokuratury, a także wykazać pełne i jednoznaczne zaangażowanie na rzecz tych instytucji.

Kosowo jest w pewnym stopniu przygotowane w obszarze **reformy administracji publicznej**. Poczyniono pewne postępy, szczególnie jeśli chodzi o weryfikację agencji oraz częściowo i w pełni niezależnych organów. Utrzymujące się upolitycznienie administracji

publicznej wciąż daje powody do zaniepokojenia i niekorzystnie wpływa na jej skuteczność i niezależność zawodową.

System sądowy Kosowa znajduje się na wczesnym etapie przygotowań. Poczyniono pewne postępy we wprowadzaniu w życie przyjętego w 2015 r. pakietu ustaw dotyczących wymiaru sprawiedliwości. Włączenie do kosowskiego systemu sądowego w całym kraju sędziów i prokuratorów będących Kosowianami serbskiego pochodzenia, a także ich personelu pomocniczego, stanowiło jedno z dużych osiągnięć minionego roku. Sądownictwo wciąż jest podatne na bezprawne naciski polityczne, a budowa zdolności instytucji odpowiedzialnych za praworządność wymaga zdecydowanych wysiłków. Wymierzanie sprawiedliwości odbywa się powoli i nieskutecznie.

Kosowo jest na wczesnym etapie przygotowań / osiągnęło pewien stopień przygotowania w zakresie **walki z korupcją**. Poczyniło pewne postępy, jeśli chodzi o wyniki w zakresie prowadzenia dochodzeń i ścigania przestępstw w sprawach dotyczących korupcji na wysokim szczeblu oraz przestępczości zorganizowanej, w tym w zakresie prawomocnych wyroków skazujących. Poczyniło też postępy w kwestii wstępnej konfiskaty mienia, mimo że liczba ostatecznych konfiskat pozostaje niska. Korupcja jest zjawiskiem powszechnym i nadal daje powody do niepokoju. Konieczne są wspólne wysiłki, aby rozwiązać ten problem w sposób kompleksowy i strategiczny.

Kosowo jest na wczesnym etapie przygotowań w zakresie **walki z przestępczością zorganizowaną**. Poczyniono pewne udokumentowane postępy w zakresie walki z korupcją na wysokim szczeblu i przestępczością zorganizowaną. Choć liczba przypadków wstępnej konfiskaty mienia wzrosła, nadal rzadko wydaje się prawomocne wyroki skazujące, prowadzi dochodzenia finansowe i dokonuje ostatecznej konfiskaty mienia. Organy ścigania mają trudności ze skutecznym zwalczaniem przestępczości zorganizowanej na północy kraju. Poczyniono pewne postępy w walce z terroryzmem, m.in. dzięki środkom mającym przeciwdziałać brutalnemu ekstremizmowi i radykalizacji postaw, jak również w zapobieganiu, by obywatele Kosowa brali udział w konfliktach toczących się za granicą. Władze Kosowa powinny skuteczniej zwalczać pranie pieniędzy oraz dostosować odnośne prawodawstwo krajowe do dorobku prawnego UE i norm międzynarodowych.

Ramy prawne zasadniczo gwarantują ochronę **praw człowieka i praw podstawowych** zgodnie z normami europejskimi. Konieczne są jednak dodatkowe wysiłki w zakresie ich egzekwowania. Wprowadzanie w życie strategii i przepisów dotyczących praw człowieka jest często utrudnione z uwagi na brak odpowiednich zasobów finansowych i innych zasobów (w szczególności na szczeblu lokalnym), brak koordynacji działań oraz stosunkowo niski priorytet polityczny. Należy podjąć dalsze działania w celu faktycznego zagwarantowania praw osobom należącym do mniejszości, w tym Romom, Aszkali i wysiedleńcom, zapewnienia w praktyce równouprawnienia płci, ustanowienia zintegrowanego systemu ochrony dzieci oraz poprawy ochrony dziedzictwa kulturowego. Kosowo wykazuje pewien stopień przygotowania w obszarze **wolności słowa**, która jest zapisana w konstytucji. Środowisko mediów kosowskich jest pluralistyczne i dynamiczne. Nadal jednak dochodzi do zastraszania dziennikarzy i ataków przeciwko nim. Zgromadzenie narodowe w niewielkim stopniu angażuje się w poszukiwanie rozwiązania, które by umożliwiałoby zrównoważone finansowanie nadawcy publicznego, przez co jest on podatny na naciski polityczne.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Kosowo poczyniło należyte postępy i jest na wczesnym etapie przygotowań pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Otoczenie biznesu uległo poprawie, a rząd przestrzega zasad fiskalnych dotyczących deficytu budżetowego. Niemniej jednak świadczenia dla weteranów nadal stanowią wyzwanie dla finansów publicznych. Gospodarka nieformalna jest szeroko rozpowszechniona. Wzrostowi

współczynnika aktywności zawodowej nie towarzyszył przyrost liczby miejsc zatrudnienia, w związku z czym stopa bezrobocia wzrosła jeszcze bardziej. Dotyczyło to w szczególności kobiet, a także młodych i niewykwalifikowanych pracowników. Odnotowano silny wzrost eksportu, jednak deficyt handlowy jest nadal wysoki, co świadczy o słabej bazie produkcyjnej.

Kosowo poczyniło pewne postępy i jest na wczesnym etapie przygotowań pod względem swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz UE. Nie poczyniono żadnych postępów w zakresie poprawy jakości edukacji i rozwiązania problemu niedoboru wykwalifikowanej siły roboczej na rynku pracy. Poczyniono natomiast pewne postępy w zakresie poprawy infrastruktury drogowej, choć nadal istnieją znaczne luki w infrastrukturze kolejowej i energetycznej. Zmiany strukturalne w gospodarce postępują powoli, ponieważ jest ona w dalszym ciągu uzależniona od sektora sprzedaży detalicznej. Integrację z UE utrudnia powolne wprowadzenie w życie układu o stabilizacji i stowarzyszeniu.

Kosowo nadal podejmowało wysiłki na rzecz utrzymania dobrych i konstruktywnych **stosunków dwustronnych** z innymi krajami objętymi procesem rozszerzenia. Kraj ma swojego przedstawiciela w większości organizacji regionalnych, które są objęte zakresem ustaleń dotyczących regionalnej reprezentacji i współpracy poczynionych w 2012 r. przez Belgrad i Prisztinę.

Jeśli chodzi o **normalizację stosunków z Serbią**, Kosowo nadal angażowało się w odnośny dialog. Mimo to musi dołożyć dalszych znacznych starań na rzecz wdrożenia istniejących umów i pomóc w stworzeniu warunków sprzyjających pełnej normalizacji stosunków z Serbią, które należy określić w drodze prawnie wiążącej umowy.

Jeżeli chodzi o dostosowanie do **norm europejskich**, Kosowo znajduje się na wczesnym etapie przygotowań. Dostosowanie przepisów w niektórych obszarach trwa, ale ich wykonanie jest niedostateczne. Odnotowano pewne postępy w obszarze swobodnego przepływu towarów i usług, zamówień publicznych i konkurencji, a także w postaci poprawy otoczenia biznesu. W dziedzinie podatków i ceł poczyniono również pewne postępy w zakresie poboru dochodów budżetowych i uproszczenia procedur administracyjnych, Kosowo powinno jednak nasilić walkę z gospodarką nieformalną i uchylaniem się od opodatkowania. Sektor energetyczny nadal zmagają się z poważnymi wyzwaniami. Nie poczyniono żadnych postępów w odniesieniu do kwestii ochrony środowiska. Ogólnie rzecz biorąc, aby zapewnić skuteczne wdrażanie dorobku prawnego UE, Kosowo musi poprawić swoje zdolności administracyjne i koordynację działań we wszystkich sektorach.

Kosowo poczyniło postępy w zakresie zarządzania legalną i nielegalną **migracją**. Powinno kontynuować działania w tym zakresie i je rozszerzać. Musi również wprowadzić mechanizm powrotu nielegalnych migrantów.

Załącznik 2 - Najważniejsze statystyki

**DANE STATYSTYCZNE (wg stanu
na dzień 15.02.2018 r.)**

Demografia	Uwaga	Czarnogóra		Była jugosłowiańska republika Macedonii		Albania		Serbia		Turcja		Bośnia i Hercegowina		Kosowo*		UE-28	
		2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Populacja ogółem (w tys.)		622,1	622,2	2 069,2	2 071,3	2 892,3e	2 886,0	7 114,4	7 076,4	77 696	78 741	3 825,3	3 516,0 p	1 804,9	1 771,6	508 504 p	510 279 bp
Udział osób w wieku 15–64 lat w populacji ogółem (%)		67,8	67,6	70,5	70,3	69,1e	69,5	67,1	66,6	67,8	67,8	:	:	:	65,6p	65,5ep	65,3bep
Wskaźnik przyrostu naturalnego (na 1 tys. mieszkańców)		1,7	1,8	1,3	1,2	3,6e	:	-5,4	-5,1	11,8	11,2	:	-1,8p	9,2p	:	-0,2ep	0,0bep
Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia, mężczyźni (w latach)		74,4	:	73,5	:	76,2e	:	72,8	:	75,4	:	:	:	:	:	77,9ep	:
Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia, kobiety (w latach)		78,6	:	77,4	:	79,7e	:	77,9	:	81,0	:	:	:	:	:	83,3ep	:

Rynek pracy	Uwaga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku 20– 64 lat: odsetek aktywnej zawodowo ludności w wieku 20–64 lat (%)	1)	68,5	69,1	70,2	69,6	71,3e	73,3e	68,1	70,0	59,9	60,9	59,2	58,8	42,8	44,0	77,1	77,5
Współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn w wieku 20–64 lat: odsetek aktywnych zawodowo mężczyzn w wieku 20–64 lat (%)	1)	74,9	76,7	83,8	83,8	81,8e	82,5e	76,7	78,0	82,7	83,3	71,9	72,0	65,1	66,8	83,4	83,7
Współczynnik aktywności zawodowej kobiet w wieku 20–64 lat: odsetek aktywnych zawodowo kobiet w wieku 20–	1)	62,1	61,6	56,2	54,9	61,1e	64,2e	59,5	62,0	37,3	38,5	46,3	45,3	20,4	20,9	70,8	71,4

64 lat (%)																	
Wskaźnik zatrudnienia, osoby w wieku 20–64 lat (% populacji)																	
Ogółem		56,7	57,1	51,9	53,3	59,3e	62,1e	56,0	59,1	53,9	54,3	43,2	44,2	29,1	32,3	70,0	71,0
Mężczyźni		61,9	51,3	61,5	63,7	68,1e	69,4e	63,7	66,3	75,3	75,5	53,9	56,4	44,9	49,9	75,8	76,8
Kobiety		51,5	63,0	42,1	42,5	50,7e	55,0e	48,3	51,9	32,6	33,2	32,4	32,0	13,2	14,6	64,2	65,3
Osoby w wieku 15–24 lat niepracujące, niekształące się ani nieszkolące, % populacji w tej grupie wiekowej		19,1	18,4	:	:	29,6	26,9e	19,9	17,7	24,0	24,0	27,7	26,4	31,4	30,1	12,0	11,6
Osoby w wieku 15-29 lat niepracujące, niekształące się ani nieszkolące, % populacji w tej grupie wiekowej		23,4	22,3	:	:	32,8	30,0e	24,5	22,3	28,0	27,8	32,8	31,4	39,2	37,3	14,8	14,2
Zatrudnienie w głównych sektorach																	
Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo (%)		7,7	7,7	17,9	16,6	41,3e	40,2e	19,4	18,6	20,6	19,5	17,9	18,0	2,3	4,2	4,5	4,3
Przemysł (%)		10,8	9,8	23,4	23,1	11,6e	12,8e	19,9	20,2	20,0	19,5	22,0	22,7	18,7	18,0	17,3	17,3
Budownictwo (%)		6,6	7,7	7,1	7,2	6,9e	6,5e	4,5	4,3	7,2	7,3	7,5	8,6	9,5	11,5	6,8	6,7
Usługi (%)		74,8	74,8	51,6	53,1	40,2	40,5	56,1	57,0	52,2	53,7	52,6	50,8	69,5	66,3	71,4	71,6
Udział osób zatrudnionych w sektorze publicznym w zatrudnieniu ogółem, osoby w wieku 20–64 lat (%)	2)	32,4	31,2	:	:	16,7e	15,6e	29,7	28,3	13,5	13,8	31,2	29,0	32,6	30,8	:	:
Udział osób zatrudnionych w sektorze prywatnym w zatrudnieniu ogółem, osoby w wieku 20–64 lat (%)	2)	46,6	47,0	:	:	83,3e	84,4e	70,3	71,7	86,5	86,2	63,2	65,9	67,4	69,2	:	:
Stopa bezrobocia (% siły roboczej)																	
Ogółem	1)	17,5	17,8	26,1	23,7	17,1e	15,2e	17,8	15,4	10,3	10,9	27,9	25,5	32,9	27,5	9,4	8,6
Mężczyźni	1)	17,7	18,3	26,7	24,4	17,1e	15,9e	16,9	14,8	9,3	9,6	25,9	22,6	31,8	26,2	9,3	8,4
Kobiety	1)	17,3	17,1	25,1	22,7	17,1e	14,4e	18,8	16,2	12,6	13,6	30,9	30,2	36,6	31,7	9,5	8,8

Młodzież, w wieku 15–24 lat	1)	37,6	35,9	47,3	48,2	39,8e	36,5e	43,2	34,9	18,4	19,5	62,3	54,3	57,7	52,4	20,3	18,7
Bezrobocie długotrwałe (>12 miesięcy)	1)	13,6	13,4	21,3	19,2	11,3e	10,1e	11,4	10,0	2,2	2,2	22,8	21,7	23,8	18,0	4,5	4,0
Średnie nominalne miesięczne wynagrodzenie (EUR)	3)	480	499	356	363	386	397	506	516	604	:	424	429	:	:	:	:

Edukacja	Uwaga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Odsetek osób zbyt wcześnie porzucających naukę: odsetek populacji w wieku 18–24 lat z wykształceniem co najwyżej średnim I stopnia i nie kontynuujących nauki (%)		5,7	5,5	11,3p	9,9	21,3e	19,6e	7,4	7,0	36,7	34,3	5,2	4,9	14,5	12,7	11,0	10,7
Wydatki publiczne na edukację w stosunku do PKB (%)		:	:	:	:	3,1p	3,1p	4,0	3,9	4,3	4,6	:	:	4,5	4,7p	:	:
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem co najwyżej średnim, ogółem		6,6	6,8	:	:	:	:	8,6	7,8	46,5	43,9	6,2u	5,8u	:	14,6	17,2	16,8
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem co najwyżej średnim, mężczyźni		6,9	5,8	:	:	:	:	9,3	8,6	46,2	44,2	5,6u	5,5u	:	12,5	19,4	19,1
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem co najwyżej średnim, kobiety		6,3	7,9	:	:	:	:	7,9	7,0	46,8	43,7	6,9u	6,3u	:	17,0	14,9	14,4
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem średnim II stopnia lub policealnym, ogółem		80,6	82,2	:	:	:	:	83,2	84,9	34,9	35,7	86,3	86,6	:	70,5	65,2	65,3
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem średnim II stopnia lub policealnym, mężczyźni		85,3	86,9	:	:	:	:	84,5	86,3	37,8	38,3	88,6	89,0	:	74,5	65,9	66,1
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem średnim II stopnia lub policealnym, kobiety		75,7	77,2	:	:	:	:	81,7	83,3	32,2	33,3	83,5	83,7	:	66,0	64,5	64,5
Odsetek populacji w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym, ogółem		31,0	33,9	28,6	29,1	22,1e	20,9e	28,9	29,9	23,5	26,5	17,2	23,1	17,2	19,1	38,6	39,0

Odsetek populacji w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym, mężczyźni		29,9	31,8	23,1	24,5	19,6e	18,0e	24,2	24,7	25,0	28,3	13,4u	16,6u	19,5	18,9	33,9	34,3
Odsetek populacji w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym, kobiety		32,2	35,9	34,5	33,8	24,7e	23,9e	33,7	35,3	22,1	24,6	21,3	29,4	14,7	19,4	43,3	43,8

Rachunki narodowe	Uwaga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Produkt krajowy brutto																	
W cenach bieżących (mld EUR)		3,7	4,0	9,1	9,7p	10,2p	10,7p	33,5	34,6	773,0	780,2	14,6	15,3	5,8	6,0p	14 797,4	14 907,9
Na mieszkańca (EUR)		5 827	6 355	4 382	4 691	3 547	3 728	4 720	4 904	9 949	9 909	4 312	4 494	3 278	3 304	29 033	29 148
Wg standardu siły nabywczej (PPS) na mieszkańca		12 200	13 000	10 500	10 900	8 500	8 500	10 500	10 700	18 900	18 800	9 100	9 300	:	:	29 000	29 100
Wg standardu siły nabywczej (PPS) na mieszkańca, w stos. do średniej unijnej (UE-28 = 100)		42	45	36	37	29	29	36	37	65	64	31	32	:	:	-	-
Realna (wartość) rocznego współczynnika zmiany, w por. z poprzednim rokiem (%)		3,4	2,9	3,9	2,9p	2,2p	3,4p	0,8	2,8	6,1	3,2	3,1	3,3	4,1	3,4p	2,3	2,0
Wartość dodana brutto wg głównych sektorów																	
Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo (%)		9,7	9,0	11,1	10,5p	22,9p	22,9p	8,2	7,9	7,8	7,0	7,3	:	12,6	13,4p	1,5	1,5
Przemysł (%)		12,8	12,3	19,3	19,9p	13,9p	13,2p	25,9	25,9	22,4	22,3	21,9	:	20,8	21,1p	19,4	19,4
Budownictwo (%)		4,5	6,8	8,1	8,6p	10,2p	10,5p	5,5	5,4	9,3	9,7	4,6	:	8,4	8,2p	5,3	5,3
Usługi (%)		73,0	71,9	61,5	61,0p	53,0p	53,4p	60,4	60,8	60,5	61,0	66,2	:	58,2	57,3p	73,8	73,8

Bilans płatniczy	Uwaga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) (mld EUR)		619,3	371,6	202,8	316,9	818,4	936,5	1 803,8	1 899,2	:	:	248,9	240,5	271,8	177,2	-129 867	-116 465
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) (% PKB)		16,9	9,4	2,2	3,3p	8,0p	8,7p	5,4	5,5	:	:	1,7	1,6	4,7	3,0p	-0,9	-0,8

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) w stosunku do UE-28 (mln EUR)		403,0	-32,5	-20,7	199,1	:	:	1 480,4	1 304,4	:	:	160,5	190,9	11,2	15,6	-	-
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) w stosunku do UE-28 (% PKB)		11,0	-0,8	-0,2	2,0p	:	:	4,4	3,8	:	:	1,1	1,2	0,2	0,3p	-	-
Przekazy emigrantów jako % PKB		1,2	1,0	2,3	2,0p	5,9p	5,7p	8,5	7,8	:	:	8,3	8,2	11,5	11,5p	0,1	0,1

Handel zagraniczny towarami	Uwaga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Handel międzynarodowy towarami																	
Udział wywozu do krajów UE-28 w wartości wywozu ogółem (%)		35,6	37,4	77,0	79,9	75,4	77,9	67,0	67,6	44,5	47,9	71,6	71,3	32,6	22,6	-	-
Udział przywozu z krajów UE-28 w wartości wywozu ogółem (%)		41,3	48,2	62,0	62,0	61,8	63,1	57,3	58,7	38,0	39,0	60,8	61,9	42,2	43,1	-	-
Bilans handlowy (mln EUR)		-1 524	-1 736	-1 714	-1 777	-2 154	-2 399	-2 978	-2 483	-56 981	-50 676	-3 510	-3 448	-2 309	-2 480	59 553	32 002
Międzynarodowy handel towarami i usługami w stosunku do PKB																	
Przywóz (% PKB)		60,6	62,9	65,0	64,7p	44,7p	:	56,4	57,5	26,0	24,9	53,2	52,3	49,5	51,3p	40,3	40,5
Wywóz (% PKB)		42,1	40,5	48,7	50,0p	27,4p	:	46,7	50,0	23,3	22,0	34,6	35,4	19,3	22,5p	43,8	44,0

Finanse publiczne	Uwaga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Statystyka finansów sektora instytucji rządowych i samorządowych, w stosunku do PKB																	
** Nadwyżka sektora instytucji rządowych i samorządowych (+) / deficyt (-) (%)		-7,4	-2,8	-3,5	-2,7	-4,1	-1,8	-3,7	-1,3	1,3	:	0,7	1,2	:	:	-2,4	-1,7
** Dług brutto sektora instytucji rządowych i samorządowych (%)		66,2	64,4	38,1	39,6	69,1	68,7	76,0	73,0	27,5	:	41,9	40,5	12,8	:	84,5	83,2

Wskaźniki finansowe	Uwa ga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Roczna zmiana cen konsumpcyjnych (%)	4)	1,4	0,1	-0,3	-0,2	2,0	2,5	1,5	1,3	7,7	7,7	-1,0	-1,1	-0,5	0,3	0,0	0,3
Dług zagraniczny ogółem, w stosunku do PKB (%)		:	:	69,3	74,2p	74,7p	73,5p	78,3	76,5	47,1	:	72,2	71,0	33,3	33,7p	:	:
Stopa procentowa pożyczek (jednorocznych), w skali roku (%)	5)	:	:	:	:	74,7	73,5	:	:	53,0	:	:	:	:	:	:	:
Stopa procentowa depozytów (jednorocznych), w skali roku (%)	6)	8,53	7,45	3,75	4,25	7,77	5,89	6,50	5,50	10,79	:	5,74	4,97	8,32	7,47	:	:
Wartość aktywów rezerwowych (w tym złota) (mln EUR)	7)	1,23	0,93	0,25	0,25	1,35	0,80	2,50	2,50	7,27	:	0,09	0,09	0,90	1,01	:	:
Rezerwy międzynarodowe – wyrażone jako wielokrotność miesięcznej wartości przywozu		673,7	803,0	2 261,8	2 613,4	2 880,0	2 945,0	10 378,0	10204,6	99 619,6	:	4 414,6	4 887,4	706,4	605,1	:	:
Działalność gospodarcza	Uwa ga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Wskaźnik produkcji przemysłowej (2010 = 100)	8)	88,3	84,4	118,0	122,0	161,7	130,5	107,1	112,1	124,1	126,3	107,4	112,0	:	:	103,9	105,6
Infrastruktura	Uwa ga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Gęstość sieci kolejowej (działające linie na 1 tys. km ²)		18,1	18,1	28,1	27,4	13,8	12,2	48,6	48,6	13,2	:	20,1	21,9	30,9	30,9	:	:
Długość autostrad (km)		0	0	259	259	:	:	693	741	2 282	2 542	128	:	80	98	:	:
Energia	Uwa ga	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Przywóz energii netto w stosunku do PKB		4,2	3,4	6,4	5,1p	0,8p	1,3p	4,8	3,6	1,2	1,0	5,3	4,3	5,4	4,1p	1,6	1,3

: = brak danych
b = przerwa w szeregu
e = szacowana wartość

p = wartość tymczasowa

u = niska wiarygodność

- = nie dotyczy

* = Użycie tej nazwy nie wpływa na stanowiska w sprawie statusu Kosowa i jest zgodne z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 1244 oraz z opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Deklaracji niepodległości Kosowa.

** = Dane dotyczące deficytu budżetowego i długu publicznego w krajach objętych procesem rozszerzenia są publikowane w postaci, w jakiej są udostępniane, bez jakichkolwiek zapewnień co do ich jakości i zgodności z zasadami ESA.

Przypisy:

- 1) Turcja: bezrobocie obliczone według kryterium 4 tygodni z uwzględnieniem wyłącznie metod aktywnego poszukiwania pracy.
- 2) Bośnia i Hercegowina: udziały nie sumują się do 100%, ponieważ wyłączono inne rodzaje własności. Czarnogóra: z wyłączeniem organizacji pozarządowych; dane odnoszą się do liczby zatrudnionych (w sektorze prywatnym lub publicznym) wyrażonej jako udział w zatrudnieniu ogólnym.
- 3) Albania: sektor publiczny. Bośnia i Hercegowina: zarobki netto. Serbia: wynagrodzenia wypłacane pracownikom legalnych podmiotów oraz przedsiębiorstw nieposiadających osobowości prawnej.
- 4) Zharmonizowany indeks cen konsumpcyjnych z wyjątkiem byłej jugosłowiańskiej republiki Macedonii, Bośni i Hercegowiny oraz danych za 2015 r. dla Albanii. Albania: różnica pomiędzy grudniem jednego roku a grudniem poprzedniego roku.
- 5) Albania: zadłużenie zewnętrzne (z uwzględnieniem BIZ).
- 6) Albania: średnia ważona stopa stosowana do nowych pożyczek na okres 12 miesięcy w ciągu danego miesiąca, po upływie 12-miesięcznego okresu zapadalności Bośnia i Hercegowina: stopa pożyczek krótkoterminowych w walucie krajowej na rzecz przedsiębiorstw niefinansowych (średnia ważona). Czarnogóra: średnia ważona efektywna stopa procentowa, kwota należności, w ujęciu rocznym. Była jugosłowiańska republika Macedonii: koniec roku (31 grudnia).
- 7) Albania: stopa oprocentowania depozytów stanowi średnią ważoną stopę stosowaną do nowo przyjętych depozytów w ciągu danego miesiąca, po upływie 12-miesięcznego okresu zapadalności. Bośnia i Hercegowina: stopa oprocentowania depozytów płatnych na żądanie w walucie krajowej przyjmowanych od gospodarstw domowych (średnia ważona). Czarnogóra: średnia ważona efektywna stopa procentowa, kwota należności, w ujęciu rocznym. Była jugosłowiańska republika Macedonii: koniec roku (31 grudnia). Turcja: depozyty utrzymywane przez noc.
- 8) Czarnogóra i Serbia: raczej dane brutto, a nie wyrównane kalendarzowo.